

natura; prim. tudi r. *priplod*; pri nas srečamo rus. izposojenko *priroda* in njeno družino malo pozneje kot v češčini, vendar v tekmi z *naravo*, ki se je Cigale, 1860, še brani, komaj še živi). Nedvomno gre samo za zgledovanje po ruščini (ne za leksikalni rusizem) pri češkem novem izrazu za *industrija*: *promysl* (*průmysl*); v češčini so že obstajale besede *domysl*, *obmysl*, *rozmysl*, *smysl*, *úmysl*, *výmysl*, *zámysl*, ni pa bila redka tudi raba predpone *pro-* (*prů-*), npr. *prochod* (*průchod*), *průkop*, *průtok*, *průvod*, in je bil torej samo še korak do *pro-mysl* (*průmysl*), ki je pomenska ustreznica rus. *promyšlennost'* (neologizem pri Karamzinu 1791) in ne rus. *promysel*, ki pomeni predvsem lovstvo in obrtništvo nižje vrste; s terminom *promysl* (*průmysl*) pa so hoteli poudariti prav razliko med obrtjo in industrijo, ki pomeni kakovostni skok in je »skrz naskrz promyšlená« (gl. tudi Vasmer, REW II, 441).

V skupino besednih eksotizmov je avtorica zbrala in pomensko razvrstila okrog 150 izrazov; gre za ruske in rusificirane vzhodne izraze, ki pomenijo posebnosti iz ruskega materialnega in duhovnega sveta, in jih tudi drugi Slovani ne prevajajo. Slovenska zbirka bi bila najbrž skromnejša, v glavnem pa se s češko ujema, npr. *tajga*, *vodka*, *vrsta*, *kopejka*, *samovar*, *trojka*, *dača*, *mužik*, *kozak*, *knuta*, *razkolnik*, *batjuška* ipd. Med eksotizme prišteva L. tudi *žandarma*, ki gotovo ni samo ruska posebnost.

Na koncu opisuje L. postopke pri vključevanju rusizmov v češki jezikovni sistem; obravnava zamenjave na pisni in fonološki ravni, obširneje razpravlja o besedotvorni adaptaciji in se dotika tudi pomenskih premikov in prenosov. Za zgodovinarja slovanskih knjižnih jezikov bo nadvse koristen skrbno sestavljen seznam strokovne literature (212 enot); na drugi strani pa je bralec razočaran, ko na koncu ne najde abecednega seznama v knjigi obravnavanih besed. Knjigi so v škodo tudi nekatere klišejske nejezikoslovne »ugotovitve«.

Franc Jakopin
Filozofska fakulteta v Ljubljani

SLOVENSKI JEZIK I

Učbenik za srednje usmerjeno izobraževanje avtorjev J. Dularja, R. Kirm, B. Pogorelec in I. Zrimška.

V tem zapisu bom strnila nekaj vtisov in izkušenj o rabi učbenika Slovenski jezik I, kakor jih imam sama in kakor sem jih slišala od mnogih kolegov pa tudi od uporabnikov – učencev.

Pri jezikovnem pouku slovenskega jezika v srednji šoli imam sama, verjetno pa tudi mnogi kolegi v srednjih šolah pred očmi naslednje praktične smotre: usposobiti učenca za smiselno (in pravilno) ustno in pisno izražanje splošnih in strokovnih vsebin in osebnega odnosa do sveta ter vzporedno oblikovati učenčev nazor o družbeni vlogi jezika, tako da bo pozneje tudi sam posegel po kakem jezikovnem priročniku in se svojega jezika dejavno zavedal. Da bi to dosegli, potrebujemo učbenik sporočanja, ki ga zdaj imamo, in učbenik, ki bo zajel oblikovanje jezikovnega nazora in jezikovni sistem. Tudi takšen učbenik smo zdaj dobili, vendar imam nekaj pripomb.

Vsekakor je hvaljevredno, da je končno izšel predpisani jezikovni učbenik, ki prinaša nova znanstvena spoznanja in jih uvaja v srednjo šolo. To je bilo nujno, saj je bil še pred nekaj leti jezikovni pouk močno zanemarjen tudi zaradi tega primanjkljaja. Pred tem učbenikom so bili sicer že poskusni snopečki, ki pa so kmalu pošli in jih tudi ni bilo dovolj za vse učence.

Vsebinska razporeditev sedanjega učbenika obsega približno tele problemske sklope: poglavje o družbeni vlogi jezika, o zvrstnosti in opis jezikovnih ravnin.

Prvo poglavje učenca seznani s pojmom slovenščine kot uradnega jezika v Jugoslaviji, z njegovo rabo v SFR Jugoslaviji, z njegovim položajem pri manjšinah in z njegovo popularnostjo med tujci. Ta tematsko zaokrožena zasnova pa je že na prvi strani besedila prekinjena z naštevanjem socialnih zvrsti

jezika in z njihovim kratkim opisom. Učenec naj bi dobil, kot kaže, kratko informacijo o jezikovnih zvrsteh in njihovi družbeni razplastenosti. Vendar je pri tem zanemarjeno dejstvo, da učenec še nima poglobljenega znanja o jezikovnih zvrsteh in bi bilo za razumevanje tega zapisa treba razlago o zvrsteh razširiti s pravili in praktičnimi ponazoritvami vred. To pa je že drugo vsebinsko poglavje, ki se seveda s prvim povezuje, ker se v jeziku pač vsi pojavi povezujejo med seboj, vendar prvo poglavje tudi razširja in napravi nepreglednega. Zato je na tem mestu po mnenju učiteljev (in tudi nekoliko zbeganih učencev) ta del besedila odvečen, hkrati pa razbije celotnost poglavja. Informativnost še zmanjšajo nekatere zapletene formulacije: »Le tonemsko oziroma netonemsko naglaševanje razlikuje v posameznih pokrajinah govorno uresničitev zbornega (knjižnega) jezika...« (str. 8). Ta del povedi lahko po premisleku razume slavist, učenec pri prvi uri pouka slovenskega jezika pa težko.

Nekoliko nas zbega tudi hiter pregled jezikovnih ravnin v prvem poglavju (str. 10). Tudi to je obsežna tematika, ki terja sistematično in postopno razlago, ta pa je v učbeniku drugje. Zagotovo učencu ničesar ne pove npr. tale poved: »Pomenski sestavi posameznih jezikov kažejo v besedišču in v frazeologiji družbeni in zgodovinski razvoj ljudstva, ki jezik govori« (str. 10–11). Pri podrobnejšem pregledu bi našli še veliko zapletenih formulacij in vsebinske nesistematičnosti. Za rabo pri pouku smo morali učitelji posamezne dele tega poglavja prerazporediti, drugače povezati, marsikaj izpustiti, vse skupaj pa precej poenostaviti.

Naslednje je poglavje o jezikovnih zvrsteh. To je pomembno izhodišče za oblikovanje jezikovnega znanja in zavesti nasploh in je zelo dobro napisano. Je sistematično, natančno, ponazorjeno s primeri in učenec razumljivo.

Temu sledi pregled jezikovnega sestava po jezikovnih ravninah. Najprej so naštetje in zgoščeno opisane jezikovne ravnine in delni sestavi jezikovnih znamenj na njih. Tudi ta opis je zaradi zapletene ubeseditve za učence precej zahteven in terja poenostavitve, če hočemo doseči razumevanje. Prav se pa zdi, da je v uvodu poudarjena razlika med starim in sodobnim opisovanjem jezika, ki izhaja iz skladenjskopomenske vrednosti jezikovnih znamenj. Sicer pa v tem poglavju moti predvsem to, da spet na hitro operiramo z novimi pojmi, ki naj bi jih navajali kot že usvojene (skladenjska razmerja, upovedovanje).

Nato sledimo opisu posameznih jezikovnih ravnin. Prva je predstavljena najvišja, besedoslovna. Tudi tu pogrešamo nekoliko več sistematičnosti. V odstavku o besedotvorni zgradbi besed srečamo samo pojem korena, drugi morfemi pa so preprosto levi ali desni, čeprav bi jih lahko vsaj imenovali, če jih že opisovati ne mislimo. Na koncu opisa besedoslovne ravnine je natančen prikaz rabe SSKJ z vsemi obremenjujočimi terminološkimi podrobnostmi, o slovnicu in pravopisu pa je premalo informacij. Besedoslovju v učbeniku sledi oblikoslovje, čeprav bi – glede na prej poudarjeno hierarhično razvrstitev jezikovnih ravnin – pričakovali skladnjo. Zdi se, da je to poglavje precej nepopolno, ker na začetku ne srečamo niti pojma besedna vrsta ne razdelitve besednih vrst, ampak se kar na začetku soočimo s samostalnikom, pa še tu podrobneje le s pravopisno podobo, čeprav smo upali, da bomo vsaj o samostalniku izvedeli kaj več. Oblikoslovje dela namreč učencem v srednji šoli velike težave, saj se dogaja, da tudi po osnovni šoli učenci slabo sklanjajo, ne ločijo edninskih in množinskih samostalnikov, ne upoštevajo preglasa, napak podaljšujejo osnove itd. Na vse to bi kazalo opozoriti tudi že v prvi knjigi. Poglavje iz oblikoslovja, kakršno je v knjigi zdaj, tudi pri skladenjski razčlembi ne bo dosti pomagalo.

V poglavju o sintaksi je slovnična zgradba besednih zvez in povedi obdelana nazorno, vendar se sprašujemo, zakaj je med stavčnimi členi podrobno opisan samo povedek.

Glasoslovje je dobro izpeljano tudi zato, ker se ves čas povezuje z pravorečje in pravopis.

Dejali bi torej, da je učbenik zelo uspešen pri oblikovanju jezikovnega nazora, pri postavljanju našega jezika v prostor in čas, manj pa je uspešen pri opisu jezikovnega sestava slovenskega knjižnega jezika in uvajanju sistematičnega slovničnega znanja, ki je srednješolcem še vedno zelo potrebno kljub predhodnim prizadevanjem. Učbeniki F. Žagarja za osnovno šolo omogočajo učencem temeljito osnovno vedenje o jezikovnih vprašanjih in učbenik za usmerjeno izobraževanje bi moral nova in zahtevnejša spoznanja bolj razločno izpeljevati iz že znanih. Pričujoča knjiga ponekod premalo upošteva postopen prehod k zahtevnejšim vsebinam, mnoge nove pojme uvaja prehitro, je pogosto premalo sistematična v razporeditvi snovi in zapleteno napisana. Učitelj lahko z odobravanjem sprejme njena jezikoslovna načela, za rabo pri pouku pa mora pač marsikaj prerazporediti in bolj prilagoditi učencem.

Učbenik ima tudi delovni zvezek (avtorja sta R. Kirn in I. Zrimšek), v katerem so za vsako poglavje izčrpane vaje. Te se vsebinsko povezujejo z učbenikom, dostikrat pa znanje tudi razširjajo in usmerjajo učenca k razmišljanju o jeziku. Dobro so tudi zato, ker izhajajo iz učenčevega okolja in so zato zanimive in dostopne. Morda nekoliko moti to, da ponekod ubirajo testno metodo in da učenec lahko odgovori samo z besedo, ne pa s celo povedjo, dasi bi morali ves čas paziti na ustreznost učenčevega sporočila. Učbenik za drugi letnik obeta široko zastavljena skladenjska poglavja. Upamo, da bodo dovolj sistematično upošteevane tudi druge jezikovne ravnine in da se bo nadaljevala lani načeta problematika. Nekateri učenci bodo namreč po drugem letniku končali šolanje. Učbenik naj bi to upošteval in jim omogočil zadovoljivo pripravljenost za ustno in pisno oblikovanje delovnih in družbenih stališč, kar bo pripomoglo tudi k delovni uspešnosti.

Za učence, ki bodo imeli jezikovni pouk v tretjem in četrtem letniku, predlagam tudi poglavja in vaje iz strokovnega jezika njihove bodoče stroke. Jezikovni priročnik tako ne bi mogel biti v celoti enoten za vse šole. K sodelovanju bi veljalo pritegniti tudi učitelje, ki učijo na posameznih strokovnih šolah, in jim, kakor tudi vsem drugim piscem učbenikov, omogočiti dostojne delovne pogoje, saj to ni njihov privilegij, ampak odgovorno dodatno delo.

Boža Krakar-Vogel
Ekonomska srednja šola v Ljubljani

Zapiski

Deseti kongres jugoslovanskih slavistov v Strugi

Na prejšnjem kongresu na Bledu (oktobra 1979) je organizacijo desetega kongresa Zveze slavističnih društev Jugoslavije prevzel osrednji odbor s sedežem v Skopju (predsednik Trajko Stamatovski, direktor Inštituta za makedonski jezik). Osrednji odbor, ki ga sestavljajo predstavniki vseh (desetih) slavističnih društev v državi, se je na predlog makedonskega centra odločil, naj bo letošnji kongres v Strugi. Pri tem sklepu sta odločala dva momenta: notranji – počastitev spomina bratov Miladinovcev, ki sta bila rojena v tem mestu, ob izlivu Črnega Drima iz Ohridskega jezera, in zunanji – ustrezne namestitvene in zborovalne možnosti.

Kongres (6. do 10. oktobra) je po plenarnem začetku (z referatom akademika H. Polenakovića) delal v petih sekcijah: dve za jezik, dve za literaturo, ena za metodiko. Na koncu je bila skupščina, ki je sprejela novi statut in prenesla center Zveze za naslednje triletno obdobje v Sarajevo.

Za kongres je bilo prijavljenih 218 referatov, na vso srečo je prišlo do redukcije: 125. Vprašanje je le, koliko je bilo to krčenje naključno in ne toliko tematsko selektivno. Slovencev nas je bilo trinajst (devet z referati), če ne upoštevam J. Pogčnika, ki je kot profesor v Osijeku zastopal Hr-

vatsko. Naslovi naših prispevkov so bili objavljeni v poročilu SDS v lanski 7.–8. številki JiS, zato jih tu ne bi ponavljal, omenim naj le imena referentov, ker jih je nekaj prijavljenih iz različnih razlogov odpadlo. Iz jezika so pripravili referate: A. Vidovič-Muha, M. Orožen, A. Šivic-Dular, vse iz Filozofske fakultete, in M. Rode, gimnazija Celje. Za literaturo sta nastopila dva: Š. Barbarič in T. Pretnar (v njegovi odsotnosti je referat prebral N. Jež), škoda, da so zaradi drugih obveznosti morali odjaviti referate trije kolegi iz Filozofske fakultete. Iz metodike jezikovnega oziroma literarnega pouka so referirali: J. Čebiron, gimnazija Koper; J. Lipnik, Pedagoška akademija Maribor in M. Cvetek-Russi, gimnazija Trst. Za organizacijsko službo je skrbel T. Sajovic. Za navedene je v celoti krila stroške Izobraževalna skupnost Slovenije (z redno dotacijo za društveno dejavnost), le za tržaško kolegico je prispeval ustrezni sklad na Filozofski fakulteti. Razen imenovanih so se udeležili kongresa še: F. Novak (SAZU), ki je bil izvoljen v komisijo za sklepe, in iz mariborske Pedagoške akademije Z. Zorko in M. Potrata.

Kot vodja skupine lahko ocenim, da je bil ob vsej naši maloštevilnosti slovenski prispevek na kongresu v Makedoniji kvaliteten in da smo navzven in navznoter delovali usklajeno in kompaktno. Srečanje z drugimi slavisti je v nas utrdilo prepričanje, da tovrstne študijske in tovari-